

(ibid. 1960:32; Erdeljanović 1907:276). Prema novijoj literaturi u Kučima se poneka nevjesta uspjela okrenuti, a u Paštrovićima su nejestu braća tripot pozvala po imenu, ona se okrenula tek na treći poziv, ali se nije odazivala, dok su u prošlosti djeveri strogo pazili da se ne okrene, poneki čak i danas (Spasojević 1999:66, 173). U Lješkopolju joj je to rijetko uspijevalo jer joj *djeveri* nisu dozvoljavali, a u Morači se tumači da će joj djeca sličiti na ujake, ako se uspije okrenuti (ibid. 73, 105). U selu Petnjak u Gornjem Polimlju brat je također pozivao nejestu, a ona se trebala okrenuti ne bi li djeca sličila na ujake (Barjaktarović 1984).

Nadalje se prema istoku na Kosovu i u Srbiji (na sjeveroistoku se podatci odnose i na Srbe i na Vlahu) može pratiti ova pojava, najčešće s tumačenjem koje prevladava i u Crnoj Gori.²³⁵ Katkada ta zabrana nije tako stroga pa se samo tumači da će djeca biti slična nejestinu rodu ako se ona okrene, a ako to ne učini sličiti će na mladoženjin rod (Bošković-Matić 1962:149; Mijatović 1907:34). Na području Gruže nevjesta se nije okretala da joj se sreća ne bi preokrenula (Petrović 1948:280).

Zanimljive su pojedine sporedične potvrde zabrane okretanja nevjeste u Bilogori i u Slavanskom Kobašu kod Slavanskog Broda i vjerovanje u okolici Novske da će djeca sličiti na nejestin rod, ako se ona osvrne pri odlasku na vjenčanje prema roditeljskom domu (Ivančan i Lovrenčević 1969:21,44; Đurčević s.a.; Škrbić 2000-2001:202).²³⁶

Karakteristična prostorna distribucija ove pojave više je nego zanimljiva kada se uspoređi s razmještajem svih ranije razmatranih pojava, koje imaju i nešto širu zastupljenost na prostoru jugoistočne Europe. Riječ je o specifičnoj pojavi da bi se ta podudarnost mogla smatrati tek pukom slučajnošću. Tumačenja se razlikuju, no zanimljivo je da na istom području, iako poneka tumačenja prevladavaju, ima više varijanti koje se pojavljuju sporadično i na drugim udaljenijim prostorima. Premda su potvrde malobrojne u podunavskih i primorskih Bunjevaca tumačenja su viševrsna, a analogije im se mogu naći u pojedinim južnim i istočnim područjima jugoistočne Europe (južna Dalmacija, istočna Hercegovina, Crna Gora, pojedini krajevi Bosne i Srbije).

2.4. Okvirni osvrt na pojave izvan užeg izbora odabranih tema

Osim detaljno razmatrane prostorne zastupljenosti odabranih pojava iz svadbenih običaja, u ovome poglavlju ukazujem na određene pojave koje bi također bilo zanimljivo detaljnije proučiti, budući da prema određenim pokazateljima imaju karakterističan razmještaj u prostoru. Premda sve te pojave preostale za moguće daljnje istraživanje nemaju podjednaku gustoću potvrda na svim područjima, poput onih razmatranih u prethodnim poglavljima, gotovo je redovito riječ o istoj

²³⁵ Manojlović 1933:43; Mihailović 1971:96; Đorđević 1958:464; Rajković 1982b:140; Pantelić 1970:134; ibid. 1974:209, 210; ibid. 1975:136.

²³⁶ U Bilogori se pritom poziva nejestu kroz pjesmu da se okrene što je potvrđeno još i u Strizivojnoj kod Đakovca (Andrić 1999). Moguće je da bi se temeljitijim pretraživanjem arhivske građe pronašlo još podataka na prostoru Slavonije.

ili sličnoj putanji njihova širenja s juga i jugoistoka prema zapadnim dinarsko-dalmatinskim i sjevernim panonskim prostorima.

Pojave o kojima je riječ mogu se razvrstati u dvije skupine. Prvu skupinu čine teme koje su još u prethodnom istraživanju ukazale da bi njihovo daljnje proučavanje moglo potkrijepiti već neke stečene spoznaje. Drugu skupinu čine uočene pojave, o kojima nije bilo riječi u prethodnim istraživanjima, čijim bi se temeljitijim istraživanjem prema određenim indicijama mogao popuniti postojeći mozaik koji već pokazuje jasniju sliku etnokulturnih procesa na prostoru jugoistočne Europe. U prvu skupinu pojava ulazi specifičan postupak skidanja nevjeste s kola ili s konja, koji može biti povezan i s uvođenjem nevjeste u mladoženjin dom, no katkada u istom izvoru imamo podatke samo o jednoj od tih dviju pojava, premda su ukupno uzevši gotovo iste prostorne zastupljenosti, uz prevagu podataka o uvođenju nevjeste u njezin novi dom. U podunavskih Bunjevaca mogu i ne moraju biti povezane, u primorsko-ličkih Bunjevaca ima samo podataka o uvođenju nevjeste u mladoženjin dom (prema novijim istraživanjima u Lici, obje su pojave potvrđene u Ribniku, a u Pazarištima samo uvođenje nevjeste u kuću) (Černelić 1992; *ibid.* 1996). U Dalmaciji i Hercegovini ima podataka ili o jednoj ili o drugoj pojavi, a u dalmatinskih Bunjevaca prema Erdeljanoviću i u Morlaka se spominje samo uvođenje nevjeste u kuću, što je pretežno dužnost djevera, koji je u dinarskim područjima obično vodi i oko ognjišta. U Livanjskom polju pak ima samo podataka o skidanju nevjeste s konja. Potvrde o tim pojavama iznesene su u prethodnom radu, a ima ih u Crnoj Gori i vlaškim područjima sjeveroistočne Srbije (*ibid.* 1991:132-133). Osim u Vlaha na području sjeveroistočne Srbije, koliko je zasad poznato potvrđena je pojava skidanja nevjeste s kola još u Albanaca. Takav prostorni raspored ovih pojava daje osnovu da im se dalje slijedi trag i u drugim krajevima jugoistočne Europe.

Dosadašnje spoznaje o pojavi odlaganja konzumacije braka također mogu biti dobro polazište za njezino daljnje istraživanje. U podunavskih Bunjevaca potvrđena je samo u okolici Budimpešte, prema podacima iz prošlog stoljeća u sasvim specifičnom obliku odlaganja konzumacije braka na nekoliko godina. Tako dugo razdoblje odlaganja konzumacije braka poznato je još samo u Crnoj Gori, gdje je inače ta pojava znatno raširena. Konzumacija braka odgađa se uglavnom na jedan ili na nekoliko dana, a prethodna istraživanja potvrdila su tu pojavu sporadično po Dalmaciji, u području ušća Neretve, u Boki kotorskoj i istočnoj Hercegovini te u vlaškim područjima sjeveroistočne Srbije. Valja napomenuti da o tome ima ne sasvim izravnih potvrda u Krmpotama među primorskim Bunjevcima (nevjesta je nekoć najprije spavala s kumom), a na području Like kao zasad jedini podatak potvrđeno je u Ribniku da mladenci ne spavaju zajedno dvije do tri noći nakon vjenčanja (*ibid.* 1992). Uz već ranije utvrđene tragove toj pojavi u Levču i Temniću u Srbiji, u Skopskoj Crnoj Gori i među uskocima u Sloveniji (*ibid.* 146-147), valja dodati da određeni pokazatelji zasad upućuju još i na područje zapadne Makedonije i neke krajeve Bosne. Potvrđena je i u albanskim svadbenim običajima, a u Vlaha u sjevernoj Grčkoj o tome nema podataka (*ibid.* 2006:231).

Od pojava obuhvaćenih ranijim istraživanjima zanimljivo bi još bilo posebno istražiti pojavu pozivanja svatova u Bunjevaca i na taj način možda ukazati na korijene

različitosti te pojave u regionalnih skupina u Podunavlju. Naime, u Somboru i okolnim salašima svatove poziva *diver*, u Subotici i okolici to čine *mastalundžije*, u bunjevačkim naseljima južne Mađarske *čauš*, a u okolici Budimpešte *buklijaš*. Zanimljivo je da su ti časnici, s izuzetkom *divera* karakteristični upravo za svaku od spomenutih regionalnih skupina u kojoj imaju ulogu pozivača svatova, s napomenom da u okolici Budimpešte prema starijem izvoru ima podataka o pojavi *čauša*, a u nekim naseljima južne Mađarske izjednačavaju se *čauši* i *mastalundžije* (ibid. 1991:149).

Sve spomenute segmente svadbenih običaja trebalo bi još temeljitije pretražiti u dostupnim izvorima, ne bi li se uočili još neki novi tragovi na prostoru jugoistočne Europe.

Drugoj skupini pojava, koje ukazuju na srodne elemente u bunjevačkim i vlaškim svadbenim običajima, pripadaju sljedeće karakteristične pojave u bunjevačkoj svadbi: uloga nevjestina brata u pregovorima sa svatovima za preuzimanje nevjestice; dočekivanje svatova kolom djevojaka i uvođenje nevjestice u kolo, običaj da po ulasku u novi dom nevjestica pogleda prema gore kroz dimnjak i da promiješa jelo; dužnost nevjestice da svoje nove ukućane oslovljava novim imenima od milja; ispraćaj svadbenih gostiju od strane mladenaca; pokušaj rušenja dimnjaka ili uništavanje krova; izvođenje raznih šaljivih igara sa svekrom i svekrvom ili s nekim od časnika. Neke od spomenutih pojava, kao primjerice gledanje u dimnjak, miješanje jela, rušenje dimnjaka ili uništavanje slame na krovu nisu potvrđene u svim ispitanim mjestima u podunavskih Bunjevaca, kao niti u svim ranijim izvorima, međutim, zanimljive su upravo stoga što im ima traga u mogućoj matičnoj pradomovini i u vlaških skupina sjeveroistočne Srbije. Niti u tim područjima nisu šire zastupljene (izuzetak je gledanje u dimnjak u Vlaha), kao i na nekim drugim prostorima.

Na kraju, valja se još osvrnuti i na treću skupinu pojava, odnosno na neke od tema koje su razmatrane u prethodnom istraživanju u okviru zadanog prostora. Te pojave, međutim, ne pridonose, koliko je zasad poznato bez detaljnijeg istraživanja istih, rasvjetljavanju etnokulturnog oblikovanja Bunjevaca. Riječ je o pojavama koje su zastupljene po čitavom hrvatskom području, neke od njih upravo na pretpostavljenim matičnim prostorima i u međuprostorima bunjevačkih seoba prema zapadu i sjeveru, što znači u dva ili u sva tri bunjevačka ogranka. Riječ je o sljedećim temama iz okvira svadbenih običaja: zatvorena vrata mladoženjine kuće, otkup ukradene nevjestine cipele, provjera nevjestine hromosti; držanje zdravica (uloga nazdravičara, opijanje svatova i određenih časnika, pojava trostrukih zdravica); sastajanje svatova pred crkvom (usp. ibid. 131-136; 146). Osim toga i pored ovih već uočenih i izdvojenih tema, još bi se našlo dosta pojava koje su zajedničke nekim ili svim bunjevačkim ograncima, a osim toga poznate su i u nekim drugim hrvatskim krajevima. Na neke od tih pojava, pored već spomenutih ili istraženih, upozorio je još i Erdeljanović (usp. 1930:241-257).

2.5. Završni osvrt na prikaz odabranih tema iz svadbenih običaja

Na kraju, potrebno je naglasiti još neke pojedinosti kako ne bi bilo zabune i nedoumica oko svrhe, cilja ili namjera prikaza odabranih tema iz svadbenih običaja